

Irina Sedakova 70¹

Irina Sedakova nimi on seotud mitme olulise suunaga Venemaa Teaduste Akadeemia Slaaviuuringute Instituudi tegevuses ja struktuuris. Alates 2017. aastast juhib ta tüpoloogiat ja võrdleva keeleteaduse osakonda, säilitades ja jätkates selliste silmapaistvate teadlaste traditsiooni, kes seda osakonda eri aastatel juhtisid, nagu akadeemikud Vladimir Toporov ja Vjatšeslav Ivanov, korrespondentliikmed Tatjana Nikolajeva ja Fjodor Uspenski. 2008. aastal loodi Irina Sedakova algatusel ja juhtimisel Balcanica keskus, mis ühendab ja koordineerib erinevates maailma teaduskeskustes tehtavaid slaavi ja Balkani keelte ja kultuuride alaseid uuringuid. 2021. aastal määrati ta instituudi peamise ajakirja *Slavic Studies* peatoimetajaks.

Irina Sedakova teaduslikud huvid kujunesid välja juba üliõpilasajal, kui ta õppis Moskva Riikliku Ülikooli filoloogiateaduskonna slaavi (bulgaaria) osakonnas. Oma peamisteks õpetajateks bulgaaria keele alal peab ta Miroslov Janakjevit ja Nadežda Kotovat ning võrdleva slaavi keeleteaduse ja etnolingvistika alal Nikita Tolstoid, kelle juhendamisel ta kirjutas oma doktoritöö, seejärel õppis kraadiõppes (1978–1983) ja kaitses doktoritöö “Bulgaaria jõulude ja uusaasta rituaalide leksika ja sümbolism” (1984).

Pärast kraadiõpinguid õpetas Irina Sedakova bulgaaria keelt Moskva Riikliku Ülikooli filoloogiateaduskonnas ning alates 1991. aastast töötab ta Slaavi Uuringute Instituudis, kus tema uurimis- ja organiseerimisoskused arenesid täielikult välja.

Irina Sedakova on avaldanud üle 450 vene-, bulgaaria- ja ingliskeelse publikatsiooni vene ja välismaistes väljaannetes (raamatud, artiklid, arvustused, kroonikad, tõlked bulgaaria ja inglise keelest, õpikud, toimetised kogumikes jne). 2007. aastal ilmus tema monograafia “Balkani motiivid bulgaarlaste keeles ja kultuuris. Emakeelne tekst” ja aasta hiljem kaitses ta samal teemal doktoritöö “Bulgaaria emakeelse teksti keelelis-kultuurilised alused” (2008). Raamat pälvis laialdast tunnustust ja arvukat vastukaja slaavi kultuuriruumis ning 2013. aastal tõlgiti see bulgaaria keelde ja avaldati mainekas akadeemilises kirjastuses pealkirja all “Balkanski motivi v jezika i kulturata na Bulgaritet: Razhdane i edba”. Raamat ja doktoritöö annavad põhjaliku etnolingvistilise analüüsi bulgaaria rahvausundi peamisest osadest – sünni ja inimese esimese eluetapi kujutamisest kogu tema elu perspektiivis (üks “emakeelse teksti” keskseid mõisteid oli *saatus*).

Autor esineb siin kolmes rollis – keeleteadlane, kes analüüsib sünnitusrituaalide leksikat ja selle kultuurilist semantikat; folklorist, kes uurib emaduskompleksiga seotud paröömiat, vanasõnu, ütlosti, mõistatusi, needusi, rituaalseid dialooge jne; ning lõpuks etnograaf, keda huvitab emaduskommitee ja -rituaalide struktuur, nende funktsioonid ja sümboolika. Selle töö tähtsaimad aspektid on etnolingvistiline geograafia (leksika ja rituaalivormide areaalne iseloomustus), samuti oli ta esimene, kes uuris bulgaaria rahvakultuuri esmakordselt sellises mahus Balkani keelt ja kultuuri ühendavas kontekstis.

Irina Sedakova oma juubelil lapselastega. Foto juubilari isiklikust arhiivist. 2025.

Paljusid selles töös käsitletud teemasid jätkas ja arendas autor edasi oma hilisemates artiklites ja ülevaadetes. Tema tööde põhiteemaks jäi bulgaaria keel ja bulgaarlaste traditsiooniline vaimne kultuur nende sisemises ühtsuses, kuid aastate jooksul on raamistik laienenud, bulgaaria teema on toodud üleeuroopaliselt slaavi konteksti ja laiaulatuslikku Balkani uurimisse (bulgaaria-vene võrdlused, vene, türki, kreeka laenud bulgaaria keeles ja rahvakultuuris), seda on laiendatud üleeuroopaliselt etnokultuurilisse konteksti.

Etnolingvistiline uurimisala on Irina Sedakova uurimustes aja jooksul rikastunud uute etnokultuuri valdkondadega nagu onomastika (bulgaaria nimi ja nimetamine, selle funktsioonid, semantika, semiootika), kultuuritraditsioonide semantiline domineerimine ja kontseptsioonid (saatus, elu, rada, vanadus, algus, vaesus-rikkus, kergus-raskus, pehme-kõva, hüvastijätt-andestamine jm), sugulusterminoloogia, rahvakalender, rahvademoneerimine, rahvakultuuri väärtussüsteem, rahvausund ja pühakute kultus, kõne etnograafia, folkloori keel ja poeetika (epiteet ja metafoor vanasõnades ja ütlustes, needused, paröömia), sotsiolingvistika (stereotüübid, klišeed, tsitaadid, reklaam, etikett, sotsiaalsed liikumised jne), kultuuri semiootika jne. Selles pole midagi juhuslikku, need teemad on olnud Sedakova tähelepanu all juba aastaid; ta pöördub nende juurde korduvalt tagasi, pühendab neile konverentse ja sümposioone ning kaasab kolleegid nende arendamisse.

Irina Sedakova on üks kollektiivselt loodud viieköitelise etnolingvistilise sõnaraamatu "Slaavi antiik" autoritest, kes Nikita Tolstoi peatoimetamisel on kirjutanud teosesse 32 artiklit. Tema uurimistöö traditsioonilise vaimse kultuuri valdkonnas ei piirdu kabinetiteadusega – ta on korduvalt teinud välitööd Bulgaarias ja Bessaraabias ning osalenud Slaaviuuringute Instituudi Poola-ekspeditsioonidel.

Irina Sedakova teeb palju teaduslikku ja korralduslikku tööd. Alates 1993. aastast on ta korraldanud iga-aastaseid rahvusvahelisi konverentse "Balkani lugemised" ja Balcanica keelelis-kultuuriliste uuringute keskuse ümarlaudu (selliseid konverentse on toimunud üle 25). Alates 2004. aastast on Irina juhtinud rahvusvahelist interdistsiplinaarset projekti rituaalse aasta uurimiseks, mille raames on korraldatud 14 konverentsi erinevates Euroopa linnades; ta on korraldanud kuus sektsiooni rahvusvahelistel kongressidel, osalenud kolmeteistkümne iga-aastase kogumiku "The Ritual Year" väljaandmise töörühmas ning olnud külalistetoimetaja kuues ajakirja Folklore: Electronic Journal of Folklore ja Yearbook of Balkan and Baltic Studies temaatilistes numbrites.

Irina Sedakova toimetamisel on ilmunud üle neljakümne temaatilise kogumiku ning konverentside ja ümarlaudade materjalid ja teesid. Ta on mitme vene ja välismaise ajakirja toimetuskolleegiumi liige, Rahvusvahelise Etnoloogide ja Folkloristide Seltsi (SIEF) liige, osalenud paljudel slavistide ja balkanistide kongressidel ning arvukatel rahvusvahelistel ja vene konverentsidel ja sümposioonidel. Aastate jooksul on ta pidanud loenguid Moskva (Moskva Riiklik Ülikool, RSUHU), Exeteri (Ühendkuningriik), Bulgaaria, Jaapani, Eesti, Belgia ja USA ülikoolides.

Suurte teenete eest bulgaaria keele õppimisel on Irina Sedakovale omistatud Bulgaaria Teaduste Akadeemia kuldne märk; 2024. aastal omistati talle Venemaa Föderatsiooni teaduse ja kõrgtehnoloogia teenelise töötaja tiitel.

Õnnitledes Irina Sedakovat juubeli puhul ei saa piirduda tema teadussaavutuste ja haldusalaste teenete loetlemisega. Võimatu on jätta vähemalt lühidalt mainimata tema isiksuse võlu, pühendumist teadusele, kindlameelsust teaduslikes ja ühiskondlikes

seisukohtades, lojaalsust oma õpetajate mälestusele ja nende õpetusele. Kõik see on ühendatud erakordse tähelepanelikkusega kolleegide ja üliõpilaste suhtes, peenuse, õrnuse ja lahkusega. Irina Sedakova ei loo mitte ainult teadust, vaid loob enda ümber ka kõrgete humanistlike väärtuste, tõelise intelligentsuse ja õilsuse maailma. Iga talle lähedane inimene tunneb end selle maailma osana. Südamlikud õnnitlused juubeli puhul ning soovid uuteks loomingulisteks õnnestumisteks, terviseks ja heaoluks paljudeks aastateks saadavad Irina Sedakovale tema sõbrad ja kolleegid, kes teda hindavad ja armastavad.

Svetlana Tolstaja
smtolstaya@yandex.ru

Kommentaar

¹ Originaal: Svetlana Tolstaja 2025. Slovo o Irine Aleksandrovne Sedakovoi. – *Slavjanovedenie* 2.